

УДК 342.11

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.11>**ЮРИДИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ БАНКІВСЬКОГО ВКЛАДУ (ДЕПОЗИТУ)****Скрипник В.Л.,***доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
Кременчуцький національний університет
імені М. Остроградського
ORCID: 0000-0001-8618-1807***Носа І.Ю.,***студентка IV курсу факультету права,
гуманітарних і соціальних наук
Кременчуцький національний університет
імені М. Остроградського***Скрипник В.Л., Носа І.Ю. Юридична характеристика договору банківського вкладу (депозиту).**

Вкладом на депозит коштів є їх передача у готівковій формі чи безготівковій в іноземній, або ж національній валюті, банківській установі, власником коштів, або ж передача їх третьою особою за дорученням та коштом власника на зберігання на певних умовах згідно із договором.

Договір банківського вкладу укладається в письмовій формі. Якщо договір банківського вкладу чи сертифікати та інші документи, що відповідають вимогам банківського законодавства чи інших нормативно-правових актів, підтверджують вклад, він вважається таким, що відповідає письмовій формі договору банківського вкладу (правилам банку) та звичаям ділового обороту.

Погоджена умова про те, що банк має право в односторонньому порядку змінити розмір процентів за вкладом, є недійсною. Відсотки за банківськими вкладками нараховуються з дня отримання банком вкладу і закінчуються за день до прийняття вкладником вкладу або списання коштів з рахунку вкладника з будь-якої іншої причини.

В судовій практиці немає однастайності щодо питання чи має право спадкоємець на отримання відсотків за відповідним договором банківського вкладу (депозиту), нарахованих за життя спадкодавця, чи також і відповідних відсотків які було нараховані після смерті вкладника коштів до фактичного повернення вкладу.

Вважаємо за доцільне внести зміни до параграфу 3 глави 71 Цивільного кодексу України, щодо подальшого вдосконалення законодавчих положень щодо депозитних зобов'язань, зокрема шляхом обмеження та регулювання кола суб'єктів з правом надання цього виду фінансових

послуг, враховуючи їхню відповідність встановленим законодавством вимог до професійних учасників цього ринку, враховуючи економічне підґрунтя основних видів їхньої діяльності, уточнення правового режиму залучених на депозитних засадах фінансових активів та подальшої уніфікації механізму гарантування їх повернення клієнтам, окреслення допустимих меж застосування правонаступництва та узгодження підходів щодо механізму нарахування процентів в досліджуваних зобов'язаннях

Ключові слова: банківська установа, депозит, вклад, договір.

Skrypnyk V., Nosa I. Legal characteristics of the bank deposit (deposit) agreement.

Holding on the deposit of funds are their transfer in cash or non-cash in foreign, or national currency, banknote or bank currency and at the expense of the owner for compliance under certain conditions in accordance with the contract.

The agreement of the bank deposit is concluded in writing. If the bank's deposit agreement or certificates and other documents that meet the requirements of the bank's legislation, regulations or other provisions which corresponds to the written form of the bank deposit agreement (bank rules) and the customs of business.

The agreed condition that the bank has the right to change the rate of interest on the deposit in a one-way order is invalid. Interest on bank deposits is accrued from the date of receipt of the deposit by the bank and ends on the day before the depositor accepts the deposit or debiting the funds from the account of the account.

In judicial practice, there is no unanimity on the question of whether the heir has the right to receive interest on the relevant contract of the bank deposit (deposit) and the right of way of life after the death

of the depositor of funds until the actual return of the deposit.

We consider it expedient to make changes to paragraph 3 of Chapter 71 of the Civil Code of Ukraine on further improvement of legislative provisions on deposit obligations, in particular by limiting and regulating the range of entities with the right to provide this type of financial services complying with their compliance with the established legislation with the requirements for professional students of this market focusing on the economic base of the main types of their activities, clarification of the legal regime of those involved in the depository fund of financial institutions and active assets defining the permissible limits between the establishment of legal succession and harmonization of approaches to the mechanism of accrual of interest in the investigated obligations

Key words: banking institution, deposit, agreement.

Одним із найбільш негативних наслідків фінансової кризи в Україні є значний рівень антидовіри споживачів фінансових послуг банківським установам у зв'язку із чим зменшується залучення грошових коштів в економіку всієї країни. Своєю чергою, досить великий відсоток справ цивільного провадження, припадає саме на справи які стосуються питання банківських операцій, в тому числі щодо виконання договорів банківських вкладів. З-поміж вчених, які досліджували дане питання можна виокремити: Гай О. М., Дмитрієва О. А., Бакун О. П., Огієнко В. Б. Раєвської Т. Д., Слободян П. І. Та інших.

Метою даної статті є саме дослідження законодавчих положень у сфері визначення умов договору банківського вкладу (депозиту), а також впровадження пропозицій та рекомендацій, наданих в роботі, сприятиме стабілізації вкладних (депозитних) операцій банківських установ та забезпеченню їх розвитку в Україні.

Більшість ресурсів комерційного банку формується шляхом залучення та позичення коштів. Можливість залучати кошти комерційних банків здійснюється НБУ. Так, згідно з показником платоспроможності банку, нормативне значення якого встановлює НБУ, залучені та позичені кошти не повинні перевищувати розмір власного капіталу більше ніж у 12 разів. Банки залучають вільні грошові кошти юридичних та фізичних осіб шляхом виконання депозитних операцій, з допомогою яких використовують різні види банківських рахунків [1, с. 35].

Відносини банківських вкладів (депозитів) регулюються Цивільним кодексом, зокрема ч. 1 ст. 1058 ЦКУ, якою передбачено що за договором банківського вкладу одна сторона (банк) отримує гроші (вклад) або грошову суму (вклад) від іншої сторони (вкладника), своєю чергою банківська

установа зобов'язується виплатити вкладникові цю суму та відсотки або дохід іншої стороні [2].

Вилучення строкових вкладів відбувається шляхом переказування грошей на поточний рахунок або готівкою з каси банку. Строкові вклади для банків є кращим видом депозитів, оскільки вони стабільні й зручні в банківському плануванні. За ними сплачується високий депозитний процент, рівень якого диференціюється залежно від терміну, виду внеску, періоду повідомлення про вилучення, загальної динаміки ставки грошового ринку та інших умов [3].

Сума та термін депозиту визначаються банком. У випадку невиконання клієнтом цього депозитного договору банк має право припинити надання послуг. За своєю природою такі вклади відносяться до умовних, так як зняття коштів з депозиту є об'єктом доходу для його власника. Вони встановлюються відповідним договором між банком та вкладником.

Банківська установа, своєю чергою, зобов'язується своєчасно виконувати всі умови договору, а отже, несе відповідальність за порушення, за несвоєчасне надання коштів вкладникам або сплату відсотків. Спори між сторонами договору вирішуються в судовому порядку. Якщо вкладник має намір змінити внесок у капітал, він має право змінити цей договір та оновити строковий вклад іншими новими умовами. Як правило, у разі дострокового зняття коштів з депозиту власник втрачає передбачені договором відсотки. У цьому випадку процентна ставка знижується до рівня, передбаченого для депозиту.

Формування коштів на депозитному рахунку може відбуватися по-різному: або виходячи з можливостей клієнта, або на основі планових регулярних внесків. Вигода клієнта при такому депозиті полягає в тому, що він має можливість безперешкодно одержати в банку кредит, причому чим меншим буде розрив між сумою депозиту і сумою кредиту, тим меншим буде встановлений процент за позичкою. У банку при такому кредитуванні значно меншим буде ризик неповернення позички, оскільки він має право спрямовувати на погашення кредиту кошти, що зберігаються на депозитному рахунку [1, с. 39]. Процентна політика банку має важливу роль у зусиллях банків із залучення депозитів, оскільки прибуток від інвестицій створює важливе стимулювання для клієнтів щоб активувати депозити. Ставка за депозитами встановлюється банком самостійно і залежить від облікової ставки НБУ кон'юнктури грошового ринку, та його власної депозитної політики.

Визначальним чинником є термін, на який розміщені кошти, при встановленні розміру відсоткової ставки за терміновими депозитами.

Банки залучають вкладників шляхом накопичення та виплати складних та простих відсот-

ків. Внески нараховуються, а прибуток виплачується відповідно до встановлених циклів.

Процентні доходи, нараховані відсотки визначаються наступним чином.

Наприкінці періоду розрахунку на відповідну суму внеску нараховуються відсотки, а отримана вартість додається до суми внесених коштів; у наступному розрахунковому циклі процент буде застосований до знову доданої суми. Складні відсотки слід використовувати при виплаті доходу після закінчення періоду внеску. Прості відсотки – це простий спосіб обчислити прибуток основного депозиту.

Одним із способів стимулювання депозитів є підвищення процентних ставок, які підвищуються відповідно до часу фактичного розміщення коштів. Для покриття витрат на інфляцію комерційні банки можуть запропонувати вкладникам дострокову виплату відсотків.

Якщо депозитний договір буде розірвано до закінчення строку договору, то проценти банк має право утримати із суми внеску.

Отож, у зв'язку із вищезазначеним можна сказати, що вкладом на депозит коштів є їх передача у готівковій формі чи безготівковій в іноземній, або ж національній валюті, банківській установі, власником коштів, або ж передача їх третьою особою за дорученням та коштом власника на зберігання на певних умовах згідно із договором.

Відповідно до ст. 1059 ЦКУ, договір банківського вкладу укладається в письмовій формі. Якщо договір банківського вкладу чи сертифікати та інші документи, що відповідають вимогам банківського законодавства чи інших нормативно-правових актів, підтверджують вклад, він вважається таким, що відповідає письмовій формі договору банківського вкладу (правилам банку) та звичаям ділового обороту[2].

Погоджена умова про те, що банк має право в односторонньому порядку змінити розмір процентів за вкладом, є недійсною. Відсотки за банківськими вкладками нараховуються з дня отримання банком вкладу і закінчуються за день до прийняття вкладником вкладу або списання коштів з рахунку вкладника з будь-якої іншої причини.

Відповідно до ст. 1062 ЦК [2] визначено, що гроші, які надійшли іншими особами на вкладний рахунок у банку на ім'я вкладника, зараховуються до депозитного рахунку в банку, якщо інше не встановлено договором банківського вкладу. Особа набуває права вкладника, коли вона пред'являє свою першу вимогу до банку через право вкладника або висловлює намір скористатися цим правом іншим способом.

Нами вже зазначалося, що поняття банківського вкладу (депозиту) регулюється Цивільним кодексом України. Положення договору банківського рахунку поширюються на відносини

між банком і вкладником за рахунком, на який сплачено вклад.

Проектом Закону України No 2788 «Внесення змін до деяких законодавчих актів щодо фінансових послуг у сфері поштового зв'язку України»[4] пропонується з-поміж іншого внести зміни до статті 1058 ЦК України та внести відповідну домовленість договором банківського / поштового вкладу (депозиту), надавши можливість виступати його стороною не лише банку, але й національному оператору поштового зв'язку. Надання такому суб'єкту права залучати кошти фізичних та юридичних осіб не має достатньо обґрунтованих економічних засад і стане сферою підвищених фінансових ризиків для його клієнтів. ЦК України не містить статті, яка б передбачала істотні умови цього договору, хоч в науковій літературі були пропозиції таких законодавчих змін [5, с. 14].

Порядок відкриття та закриття банківських рахунків та кореспондентських рахунків у банках-резидентах та нерезидентах, затверджений постановою НБУ No 492 згідно із положеннями п. 8 Директиви, та 6 Закону України «Про державний нагляд у сфері фінансових послуг та фінансових ринків», згідно із якими в банківському депозитному договорі мають бути зазначені такі умови: розмір і порядок виплати відсотків або інших форм доходу, умови перегляду його розміру, обов'язки сторін; сума внесена на депозитний рахунок; види банківських вкладів; строки ощадних коштів (строкові вклади).

Зветаючись до Закону України «Про нагляд за фінансовими послугами та національним ринком фінансових послуг», в якому зазначено, що до грошових активів належать кошти, вимоги, які не є цінними паперами, борги та цінні папери. Як пам'ятаємо, що під вкладом розуміються готівкові та безготівкові гривневі або іноземні валютні кошти, або банківський метал, прийняті банком від вкладника, або стягнені на вкладника згідно з договором і внесені протягом певного строку та зв'язані договорами вкладника. Проте, за ст. 1058 ЦК України, вкладом є лише грошова сума, за договором яка може передавати як у національній валюті, іноземній валюті так і в банківських металах. Дані об'єкти стають власністю банку, а у вкладника даних об'єктів залишається зобов'язальне право вимоги такої ж їх кількості з перебігом строку чи на першу вимогу в залежності від виду банківського вкладу.

Наразі дискусійним є сформульований науковий висновок про те, що з моменту внесення грошових сум до банку вкладник втрачає на них право власності як на речі, визначені родовими ознаками, і набуває права власності на вклад як особливий об'єкт права власності [6, с. 6].

За договором банківського вкладу банк зобов'язаний звільнити вклад або частину вкладу на першу вимогу вкладника. Пункт договору бан-

ківського вкладу, який вимагає відмови від права на отримання вкладів, є недійсним.

Після закінчення строку дії договору банківського вкладу, якщо вкладник не вимагає повернення строкового вкладу, договір, вважається продовженим.

У банківській діяльності порядок виплати відсотків визначається договором або правилами банку. Процентні ставки змінюються залежно від того, чи виплачуються відсотки щомісяця (щоквартально) чи в повному обсязі наприкінці договору. Якщо інше не встановлено договором, на вимогу вкладника в кінці кожного кварталу відсотки виплачуються окремо від суми вкладу, а проценти, не стягнені протягом цього періоду, збільшують суму вкладу, на яку нараховуються відсотки.

Відсотки за депозитами розраховуються від дати отримання банком готівки або банківського металу до дня перед тим, як готівка або банківський метал будуть внесені вкладнику або списані з депозитного рахунку вкладника з інших причин. Банк виплачує вкладникові суму вкладу (вкладу) та нараховані відсотки:

- 1) у національній валюті, якщо кошти надходять з депозитного рахунку в національній валюті;
- 2) у валюті вкладу (вкладу), якщо кошти перебувають у вкладі (вкладі), що надійшли в іноземній валюті на рахунок, або за заявою вкладника в строки та порядку, визначені договором, - в іншій іноземній або національній валюті;
- 3) банківський метал, якщо вклад рахунок відкрито в банківському металі, або відповідно до умов, договору.

Банки можуть відповідно до умов договору банківського вкладу перераховувати проценти закладами (депозитами) на поточний рахунок вкладників для поповнення вкладу (депозиту) або видавати готівкою вкладникам – фізичним особам.

Як зазначив Верховний Суд у постанові від 20.03.2019 року по справі №761/26293/16-ц [7], якщо договором банківського вкладу передбачено збільшення вкладу шляхом перерахування коштів на розрахунковий рахунок вкладника, і сторони домовилися при укладенні такого договору, то після настання зазначених відносин у випадку якщо самим договором передбачено повернення вкладу коштів шляхом їх перерахування на поточний рахунок вкладника, із чим згодні обидві сторони, то після здійснення зазначеної операції правовідносини сторін змінюються у правові відносини банківського рахунку відповідно до ч. 3 ст. 1058 ЦК України. Тобто, це зміщення означає, що вкладники мають право отримувати грошові кошти, повернуті банком на поточні рахунки, але зі спливом терміну дії договору строкового вкладу більше не застосовуються до їхніх правовідносин.

Законом зазначено, що банки мають право змінювати розмір відсотків відповідно до договору банківського вкладу, укладеного на вимогу, оскільки через інфляцію, зміни грошово-кредитної політики НБУ, зміни попиту та пропозиції, банки можуть зазнати збитків внаслідок виплат завищених процентів. Диспозитивність даної норми дає можливість відмовитись від цього права у самому договорі або певним чином обтяжити його реалізацію додатковими умовами.

За обставин, передбачених у договорі, банк не може в односторонньому порядку зменшувати розмір процентів за строковимикладами або розмір процентів закладами, внесеними відповідно до умов його повернення, за обставин, передбачених договором, якщо інші обставини, не передбачені законодавством. Умова в договорі у якій передбачена що банк може в односторонньому випадку змінювати розмір відсотків на депозит є недійсною.

У відповідності з ч. 1 ст. 1228 ЦКУ встановлено, що вкладник має право розпорядитися своїм правом на вклад у банку (фінансовій установі) у разі своєї смерті, склавши заповіт фінансовій установі. У зв'язку з цим успадкування права на вклад може відбутися за законом, і фізична особа має право у разі її смерті отримати відповідне розпорядження банку про належні їй кошти.

Дані положення також містяться в Інструкції про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків-резидентів і банків-нерезидентів, затвердженій Постановою НБУ № 492, згідно з пунктом 9-3 якої у фізичної особи є право зробити відповідне розпорядження банку щодо коштів, що їй належать, на випадок своєї смерті. На розпорядженні клієнта банку, яке складається окремим письмовим документом, або є додатком до основного договору, повинна зазначатися дата складання даного документа. Розпорядження засвідчується підписом працівника банку який є на то уповноважений і зберігається у справі банку.

Дія розпорядження може частково, або ж повністю бути скасована заповітом.

В судовій практиці немає одностайності щодо питання чи має право спадкоємець на отримання відсотків за відповідним договором банківського вкладу (депозиту), нарахованих за життя спадкодавця, чи також і відповідних відсотків які було нараховані після смерті вкладника коштів до фактичного повернення вкладу. Верховний Суд України висловив правову позицію, зокрема у постановах від 18.09.2013 року у справі № 6-65цс13 [8] та від 22 січня 2014 року у справі № 6-157 цс 13 [9], суть якої зводиться до того, що зобов'язання за договором банківського вкладу не є такими, що нерозривно пов'язані з особою вкладника, а тому в разі його смерті спадкоємцеві, який

прийняв спадщину, повертається як сума банківського вкладу, так і проценти на нього до дня, який передує поверненню вкладу.

Висновки. Зокрема нами було проаналізовано судову практику у сфері надання права спадкоємцеві на отримання відсотків за відповідним договором банківського вкладу (депозиту), нарахованих за життя спадкодавця, чи можливості і нарахування відповідних відсотків які було нараховані після смерті вкладника коштів до фактичного повернення вкладу, у зв'язку із чим проаналізувавши праці науковці дійшли до висновку, що зобов'язання за договором банківського вкладу не є такими, що нерозривно пов'язані з особою вкладника, а тому в разі його смерті, спадкоємцеві, який прийняв спадщину, повертається як сума банківського вкладу, так і проценти на нього до дня, який передує поверненню вкладу.

На підставі проведеного дослідження, вважаємо за доцільне внести зміни до параграфу 3 глави 71 Цивільного кодексу України, щодо подальшого вдосконалення законодавчих положень щодо депозитних зобов'язань, зокрема шляхом обмеження та регулювання кола суб'єктів з правом надання цього виду фінансових послуг, враховуючи їхню відповідність встановленим законодавством вимог до професійних учасників цього ринку, враховуючи економічне підґрунтя основних видів їхньої діяльності, уточнення правового режиму залучених на депозитних засадах фінансових активів та подальшої уніфікації механізму гарантування їх повернення клієнтам, окреслення допустимих меж застосування правонаступництва та узгодження підхо-

дів щодо механізму нарахування процентів в досліджуваних зобов'язаннях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мороз А.М. Банківські операції. URL: <http://posek.km.ua/biblioteka/Б/ Банківські%20операції%20Мороз%20А.М..pdf>.
2. Цивільний кодекс України. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
3. Класифікація зобов'язань банку. Бібліотека BukLib.net. Головна Бібліотека BukLib.net. URL: <https://buklib.net/books/23491/>.
4. Проект Закону України від 20.01.2020 року № 2788 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо фінансових послуг у галузі поштового зв'язку». URL: www.rada.gov.ua.
5. Спіжов В.В. Договір банківського вкладу (депозиту) за цивільним законодавством України : автореф. дис... канд. юрид. Харків, 2009. 23 с.
6. Біда М.А. Договір банківського вкладу (депозиту) за цивільним законодавством України : автореф. дис. ...канд. юрид. наук. Київ, 2011. 20 с.
7. Постанова Верховного Суду від 20.03.2019 року по справі № 761/26293/16-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81574008/>.
8. Постанова Верховного Суду України від 18.09.2013 року у справі № 6-65цс13. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/33890131>.
9. Постанова Верховного Суду України від 22 січня 2014 року у справі № 6-157 цс 13. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/36866540>.